

Keywords: *communism, Vâlcea County, political organization, leaders.*

Summary: *This study, **The History of Communism in Vâlcea County till August 23, 1944**, represents the history of the Communist Party in Vâlcea County, presenting also its leaders and their activities on the local and national political scene.*

Comunismul românesc interbelic, scurtă prezentare. Comunismul românesc a avut în perioada de până la 23 august 1944 o influență politică minoră în societatea românească. Toată lumea este de acord că Partidul Comunist Român, până la 23 august 1944, a fost o “glumă”: 300 de români, 300 de evrei, 300 de unguri. Și poate câteva mii de simpatizanți. Fondat în 1921, prin sciziunea stângii, după un model aplicat pretutindeni în Europa de Internaționala a III-a, PCR s-a poziționat în scurt timp pe o platformă de ostilitate față de statul național român (definit de comuniștii noștri ca fiind multinațional și imperialist!) fapt care a condamnat partidul comunist la o definitivă marginalitate. Între cele două războaie mondiale, oferta sa politică a fost găsită interesantă mai ales de către unii dintre minoritarii ce nu se regăseau în statul național român (preponderent maghiari și evrei). A fost interzis de autorități în 1924. La capătul celui de-al doilea război mondial, pentru cea mai mare parte a populației partidul comunist reprezenta o necunoscută. Cu excepția fidelității absolute față de URSS, definitivă pentru această formațiune și recunoscută ca atare, liderii, istoria partidului, platforma politică a acestuia erau un mister pentru majoritatea populației. Comunismul românesc va deveni o mișcare politică demnă de luat în seamă doar în condițiile înaintării victorioase a Armatei Roșii, în 1944.

Când a început comunismul vâlcean? De fapt, până la ilegalizarea PCR, în 1924, nu cunoaștem nimic despre existența unor celule comuniste la Vâlcea. Este drept, istoricii vâlțeni din perioada regimului Ceaușescu au vrut să demonstreze, prin anii '70 ai secolului trecut, că Vâlcea a intrat în atenția comunismului odată cu organizarea partidului comunist pe baze ilegale ceea ce, evident, era absolut stupid. Un partid proscris, trecut în ilegalitate, cu o doctrină antinațională, până prin 1931, nu putea să aibă succes la o muncitorime care, ce este drept, nu era numeroasă și nici foarte mulțumită de viața ei, dar care începuse un proces de redresare economică, mai ales după 1924, dată la care s-a terminat refacerea economiei distruse de primul război mondial. Astfel, diferiți istorici comuniști susțin că în august 1924, din inițiativa conducerii PCR, s-ar fi creat în Oltenia Secretariatul regional „Turnu Severin”, în a cărui rază de acțiune au intrat, până în 1926, județele Mehedinți, Gorj, Dolj, Romanați, Olt, Argeș și Vâlcea (lucru vag, fără nici o relevanță, un fel de bla, bla...adică ceva comunism trebuie să fi fost și pe

¹ Sorin Oane, profesor, doctor în istorie, Rm. Vâlcea.

aici)². Se mai spune chiar că în 1925 ar fi apărut primele „celule de partid” comuniste vâlcene: la depoul CFR, la Fabrica de tăbăcărie din Rm. Vâlcea, la Fabrica de cherestea „Carpatina” din Brezoi și la cariera „Arnota”. De remarcat faptul că o celulă comunistă era formată din trei membri³. Toate aceste afirmații sunt fantezii, lucruri forțate. S-a mizat și pe confuzia voită între „socialismele” etapei: social-democrației, socialiștii unitari sau independenți au fost tratați ca și cum ar fi fost toți...comuniști. Iar orice mișcare sindicală era atribuită, evident, tot acestora.

Cauzele apariției comunismului vâlcean au fost, de fapt, două:

a) Criza economică din 1929-1933, ce a dus la radicalizarea muncitorimii vâlcene;

b) Congresul al V-lea al PCR (3-24 decembrie 1931), care a avut loc la Gorcovo, lângă Moscova. Comuniștii români au subliniat atunci ideea că ieșirea din criza economică se poate realiza pe cale revoluționară. Comuniștii noștri erau convinși că în România urmează...revoluția bolșevică. A reieșit și ideea că social-democrația este mai periculoasă decât fascismul, comuniștii români fiind îndemnați să-i zdrobească pe acești adevărați „dușmani de clasă”. PCR trebuia să devină un partid de masă. Se sugera și ideea formării „frontului unic” (alianță a partidelor de stânga contra fasciștilor). Cert este că pe baza hotărârilor acestui congres, spre sfârșitul anului 1932, a fost reorganizat Comitetul Regional Oltenia și au fost create, în mod real, județele de partid Dolj, Mehedinți, Romanați și Vâlcea. La Vâlcea, acest fapt s-a petrecut la începutul anului 1933.

Importanța biografiilor în propaganda comunistă. Relativ repede, după 23 august 1944, a debutat operațiunea de popularizare a istoriei mișcării comuniste interbelice. Firește, o istorie rescrisă și resemnificată în acord cu cerințele momentului. La Vâlcea, comunismul a fost o mișcare anemică și a fost nevoie de multă perseverență și imaginație pentru ca istoricii regimului să găsească bagajul pozitiv de idei și personalitățile luminoase ale ilegalismului comunist local. S-a ales, ca și la nivel național, tot calea biografiilor exemplare. Ilegaliștii vâlceni au fost rugați să-și lase mărturiile autobiografice. Au făcut-o câțiva: Mihail Mitrea, Iosif Himler, Petre Chirtop, Vasile Oproiu, Mihail Roșianu, Alexandru Godeanu. Îi vom regăsi pe toți în studiul actual cu toate poveștile lor. Ca surse istorice, valoarea acestor autobiografii (eroizate ulterior) este îndoielnică. Ele cuprind totuși date reale, amalgamate cu jumătăți de adevăr, naivități agramate (majoritatea comuniștilor vâlceni interbelici erau semianalfabeți), imprecizii istorice și chiar falsuri grosolane. Pentru o mai „didactică” înțelegere a evoluției comunismului vâlcean de până la 23 august 1944, vom numi etapele acestuia după numele secretarilor Comiteului Județean. Căci, fără acțiuni de anvergură, istoria comunismului vâlcean din perioada de până la 23 august 1944 se țese, de fapt, din firele vieților liderilor săi.

A) 1933-1936, etapa Ilie Stănculescu

Primul secretar al Comitetului Județean de partid Vâlcea a fost tâmplarul Ilie

² Dima 1982, p. 178.

³ Dumitrașcu 1985, p. 100-101.

(Mișu) Stănculescu. El susține că organizația județeană a PCR s-a înființat chiar în casa sa din Râmnicu Vâlcea, str. Apostol Dumitrescu nr. 52. Alți istorici susțin că acest fapt s-ar fi petrecut ceva mai devreme, prin 1932, în casa Anei Niculescu.

Casa în care s-ar fi înființat Comitetul Județean de partid, în 1932 sau 1933. În centru este Ion Popescu-Puțuri. Proprietara casei, Ana Niculescu, în negru, este alături de sora și nepoata sa.

Ilie Stănculescu se născuse în 1895 în comuna Stoenеști-Vâlcea, prenumele părinților săi fiind Nae și respectiv Ioana. Ales secretar al Comitetului Județean de partid, probabil la începutul lunii decembrie 1933, va conduce pe comuniștii vâlcani până în 1936. În 1921, a venit la Râmnicu Vâlcea și s-a angajat ca tâmplar la Atelierul Ditrig și apoi la Atelierul Gundisch din Goranu, unde a lucrat până în 1934. Între 1934-1945 a avut un atelier propriu de tâmplărie la Râmnicu Vâlcea. După 1945 va lucra la Întreprinderea regională de construcții din oraș ca șef de atelier. Din evoluția lui ulterioară, foarte interesantă de altfel, reținem câteva lucruri senzaționale. A fost...exclus din partid în 1938, pe motiv că ar fi fost informatorul Siguranței (!). La toate raziile poliției de până atunci erau arestați numeroși comuniștii vâlcani, mai puțin...Mișu Stănculescu. Toată lumea știa însă că avea strânse legături de prietenie cu Serghie Iandola și Nicolae Stănescu, comisari de Siguranță vâlcani.

Între 1938-1944 nu a mai avut nici un fel de muncă politică. Este reactivat imediat după 23 august 1944, dar în 1945 este înlăturat din conducerea comunistă vâlceană de către Mihail Roșianu, „dictatorul” neoficial al comuniștilor vâlcani de atunci, pe motiv de imoralitate, fiind divorțat și cu doi copii - rămași la soția sa - de

care nu se mai interesa. A fost trecut la Apărarea Patriotică, adică pe linie moartă⁴. Pentru scurt timp a fost director al întreprinderii forestiere „Carpatina”-Brezoi (1949)⁵, cea mai mare din județ până atunci. „Verificarea” comuniștilor din 1949 a scos din nou la lumină acuzația de colaboraționism cu Siguranța. Trei martori au depus atunci mărturie despre faptul că Stănculescu a fost informator al Poliției și Siguranței: Ion Ilin, simpatizant comunist, dar arestat în 1940 și 1942, se pare pe baza unor denunțuri ale lui Stănculescu, Ion Sandu, care spunea despre el (într-o discuție din 1946 cu Iosif Himler, pe atunci primar al Râmnicului) că este „un flecar ce se afișa cu agenții poliției” și chiar Serghie Iandola, fostul șef al Siguranței vâlcene⁶. Povestea denunțului lui Ion Sandu o spune chiar Petre Chirtop, al treilea secretar al Comitetului Județean Vâlcea, în „memoriile” sale: în noiembrie 1938, în urma unui denunț, au fost arestați mai mulți comuniști vâlceni: Ion Sandu, Gheorghe Belu, Ana Belu și Iosif Himler. Au fost crunt bătuți de către Siguranță. Șocat, Ion Sandu a renunțat chiar atunci la comunism. A rămas însă un mister. De ce nu a fost arestat Ilie Stănculescu, cel mai cunoscut comunist vâlcean, sau Petre Chirtop, în acel moment chiar secretarul Comitetului Județean Vâlcea?⁷ Concluzia era că trădătorul nu putea fi decât membrul conducerii comuniste vâlcene care rămânea nearestat. În ianuarie 1964, Stănculescu se plânga că „toți comuniștii din ilegalitate: Bădică Marinescu, Vasile Oproiu, inginerul Bărbulescu, Filip Nicolae și alții s-au mutat la București și că pe el nu-l mai cunoaște nimeni în cadrul pemeriștilor vâlceni, în afara tovarășului Petrică, președintele Sfatului Popular raional Râmnicu Vâlcea”. Nemulțumirea lui nu era doar faptul că nu i se recunoșteau meritele din perioada ilegalității, ci și faptul că...nu primea pensie de ilegalist⁸.

Vasile Oproiu (stânga) și Ilie Stănculescu (dreapta) în 1946, vorbind la o adunare electorală

⁴ Petre Chirtop, *Memorii de activitate* (caiet cu notițe scrise de mâna autorului, în 1977, caiet aflat în posesia autorului acestui studiu), p. 71.

⁵ Dumitrașcu 1982a, p. 173; Bardașu, Simeanu 1973, p. 107.

⁶ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare A.C.N.S.A.S.), fond I 4593, f.10-18.

⁷ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948* (al doilea caiet cu memoriile lui Chirtop, caiet aflat în posesia autorului acestui studiu), p. 29.

⁸ A.C.N.S.A.S., fond I 4476, f. 4.

Din componența primului Comitet Județean de partid mai făceau parte următorii cinci tovarăși: Iosif Himler, Gheorghe Belu, Ion Magheru, Ion Gorun și Pandele Frăsineanu. Știm puține lucruri despre câțiva dintre ei, astfel:

- *Iosif Himler* (va fi descris la etapa următoare, care îi poartă numele);
- *Gheorghe Belu*, tâmplar, născut la 24 aprilie 1908 la Râmnicu Vâlcea, a făcut parte din conducerea primului Comitet Județean de partid, cel din 1933, în calitate de casier. Ședința de organizare a Biroului județean din 1934 a avut loc în casa sa din strada Prelungirea Remus Belu nr. 20⁹. Căsătorit în 1935 cu Roza Gebel din Codlea-Brașov.
- *Ion Magheru*, muncitor tipograf, a fost primul secretar al Comitetului Județean Vâlcea al UTC-ului, între anii 1933-1935¹⁰. **N.B.** Deci, în 1933 s-a constituit o organizație UTC în Râmnicu Vâlcea (deși, prin diferite documente uteciști vâlceni vorbesc de anul 1932, lucrul acesta nu este decât o fanfaronadă eroizantă ulterioară), apoi și la Drăgășani și Brezoi¹¹.

Ion Magheru, primul secretar al Comitetului Județean Vâlcea al UTC în perioada 1933-1935

- *Ion Gorun*, tâmplar, născut în 1905 la Bărbătești-Vâlcea, a fost responsabil de presă în Biroul ales în 1934. A fost redactorul publicației „Facla Muncii”(1935), care însă a avut doar două numere¹². Căsătorit, fără copii. Locuia în comuna Mateești. În 1936 a făcut propagandă pentru Blocul pentru Apărarea Libertăților Democratice (BALD), cu ocazia alegerilor de la Turnu Severin. A murit în anul 1957.
- *Pandele Frăsineanu*, nu cunoaștem încă nimic despre acest personaj.

Membrii comuniști importanți au fost, în această perioadă, și: *Ion Sandu* (zis și *Săndulescu*, zidar, cu adresa în Râmnicu Vâlcea, str. Remus Belu nr. 12) și uteciștii *Mihail Gh. Mitrea*, *Ion Lateș*, *Ilie Căpățină*, *Dumitru Lapă* și *Dumitru Fundescu*.

⁹ Barașu 1974, p. 104.

¹⁰ Mihail Mitrea, *Mărturisesc că am trăit și am văzut visul împlinit* (document dactilografiat aflat în posesia autorului acestui studiu), p. 12.

¹¹ Direcția Județeană Vâlcea a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.V.A.N.), fond *Prefectura județului Vâlcea*, dos. 16/1925, f.25

¹² Nestorescu-Bălcești 1972, p. 102.

În 1934, Comitetul Județean de partid își stabilește un Birou care să asigure permanența muncii. Secretar al Biroului devine tot Ilie Stănculescu¹³. La „propagandă” este numit Iosif Himler, la „sindicate” Petre Chirtop, la „tineret” Ion Magheru, Ion Sandu era „tehnic” (tehnicul era persoana care făcea legătura cu Comitetul Central, era cel care difuza materialul de propagandă și care adăpostea pe membrii de partid care soseau de la Comitetul Central. Rolul „tehnicului” era să ajute pe activistul pe lângă care a fost repartizat și să îi camufleze activitatea), iar casier devine Gheorghe Belu¹⁴. Aproape tot acum se schimbă conducerea și la uteciști. Ion Magheru este înlocuit cu Ion Lateș.

Ion Lateș, tipograf la Tipografia Gutenberg din Râmnicu Vâlcea, a fost secretar al Comitetului Județean UTC din 1935 până în 1937 (al doilea secretar al uteciștilor vâlceni după Ion Magheru). Alegerea lui Lateș s-a produs în noiembrie 1935, în condițiile în care Ion Magheru fusese chemat la armată! Utecistul vâlcean Mihai Mitrea spune că această alegere s-ar fi făcut în prezența lui Nicolae Ceaușescu, atunci secretarul regionalei UTC-Oltenia, cât și a lui Mișu Stănculescu, din partea Comitetului Județean de partid Vâlcea¹⁵. Lateș era născut la 19 ianuarie 1913 în comuna Cristonoie-Siberia. Părinții lui erau originari din Soroca-Basarabia. În 1917, tatăl său, Eremia, a murit luptând contra gărzilor albe. Natalia, mama sa, s-a întors la Soroca-Basarabia, locul ei de origine. În jurul anilor 1929-1930 s-a stabilit definitiv la Vâlcea, ca în 1931 să intre ucenic la Tipografia „Gutenberg” din Râmnicu Vâlcea. La 1 septembrie 1937 pleacă la București pentru a urma o școală superioară de arte grafice. Tot în acel an va fi chemat în armată. Atunci se întrerupe mandatul său de secretar al Comitetului Județean UTC-Vâlcea. Moare la 30 ianuarie 1951, la vârsta de numai 38 de ani, lăsând în urmă o fetiță de 8 ani. A fost incinerat la crematoriul „Cenușa” din București. O parte din cenușa sa a fost depusă la cimitirul Sf. Ion din Râmnicu Vâlcea, alături de rămășițele soției sale, Paraschiva Țărea, decedată în 1948 de TBC, într-un spital din Brașov¹⁶.

Ion Lateș, secretar al Comitetului Județean Vâlcea al UTC între 1935-1937

¹³ D. J.V.A.N., fond personal *Vasile Oproiu*, np.

¹⁴ Petre Chirtop, *Memorii de activitate*, p. 44.

¹⁵ Mihail Mitrea, *op. cit.*, p. 16.

¹⁶ Toartă 1972, p. 227, Mitrea Mihail, *op. cit.* p. 16-18.

Sigur, prea multe celule de partid nu erau. Cea mai puternică organizație de partid era cea de la „Carpatina”, formată din 6 membri, apoi cea de la Depoul și Stația CFR Râmnicu Vâlcea, cu 3 membri. Câte o celulă de partid mai exista și în comunele Păușești-Măglași, Cheia-Sărăcinești, Vlădești, Mateești și la salina Ocnele Mari. La Râmnicu Vâlcea existau și două celule de cartier. Ulterior au apărut încă 6 celule de partid la Brezoi.

Palmaresul revoluționar al etapei „Ilie Stănculescu” a fost următorul:

- Formarea Comitetului Antifascist. Venirea lui Hitler la putere în Germania a speriat Europa. Între 4-6 iunie 1933, la Paris a avut loc un congres internațional antifascist, iar în iunie 1933 a apărut Comitetul Național Antifascist din România. La Vâlcea, inițiativa a aparținut socialiștilor „unitari”. Astfel, în primele zile ale lunii decembrie 1933, la Râmnicu Vâlcea s-a constituit un Comitet Antifascist având în fruntea sa pe Anton Diaconescu, Alexandru Isvoranu, Aurel Sorete din partea Partidului Socialist Unitar, Alexandru Oiță din partea Partidului Social Democrat și Ilie Stănculescu și Iosif Himler din partea comuniștilor. Era pentru prima dată când comuniștii vâlceni erau luați în seamă, ca entitate politică. Tot acum, în comuna Păușești-Măglași, a fost constituit chiar un Comitet Antifascist al femeilor¹⁷. Cu participarea la acest Comitet Antifascist începe angajarea politică a comuniștilor vâlceni. Era, în fapt, o directivă importantă a Congresului al V-lea al PCR din 1931, cea a creării frontului unic contra fascismului.

- Acțiunea legată de participarea Ligii Muncii la alegerile din 20 decembrie 1933. De aici începe, de fapt, adevărata luptă politică a comuniștilor vâlceni. La sfârșitul lui 1933 a fost constituită la Râmnicu Vâlcea o secțiune locală a *Ligii Muncii*, organizație legală creată de PCR. Liga Muncii trebuia să suplinească pe tărâmul activității electorale Blocul Muncitoresc Țărănesc, care fusese interzis la 4 februarie 1933, în urma introducerii stării de asediu. Liga a reușit să creeze, până la 20 februarie 1934, zece subsecțiuni în diferite comune ale județului. Ea și-a continuat activitatea până în noiembrie 1934, când a fost dizolvată de autorități, datorită activității sale...comuniste. La alegerile din 20 decembrie 1933 secțiunea vâlceană a prezentat candidații pe lista cu nr. 12. Pentru propaganda electorală, comuniștii vâlceni Iosif Himler și Ilie Stănculescu au redactat și tipărit un manifest numit *Țărani și muncitori nevoiași din județul Vâlcea*, într-un tiraj de 2.500 exemplare la Tipografia Gutenberg, pe care l-au răspândit aproape numai la Râmnicu Vâlcea. Lista a obținut doar 63 de voturi (0,14%), dar autorii manifestului au fost arestați și judecați¹⁸. Comuniștii vâlceni au susținut ulterior că numai de la „Carpatina” ar fi obținut 380 de voturi, iar pe județ câteva mii, și că doar lipsa a 500 de voturi i-au lipsit de a trimite un reprezentant în Camera Deputaților¹⁹.

- Trimiterea de delegații la Craiova, în 1934, care să apere cauza conducătorilor luptelor muncitorești din februarie 1933, judecați de un Tribunal militar. Din Vâlcea au participat peste 100 de țărani și muncitori din comunele Păușești-Măglași, Mateești și din orașul Râmnicu Vâlcea. Prin sentința pronunțată,

¹⁷ Georgescu 1967, p. 21.

¹⁸ Răducu 1972; D.J.V.A.N., fond Manuscrise, *Jurnalul lui Iosif Himler* (manuscrisul nr. 85), p. 53.

¹⁹ D.J.V.A.N., fond personal Vasile Oproiu, np.

au fost condamnați la muncă silnică, pe diferite perioade de timp: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Marin Ionescu-Neică etc.

- Editarea unor publicații locale muncitorești, precum „Muncitorul” și „Facla Muncii”. La 10 iunie 1933, reappare ziarul „Muncitorul”, redactat de tipograful Dumitru S. Petrescu, care-i dăduse ființă și între 1924-1928²⁰. „Facla Muncii” a apărut în 2 numere (1935). Redactor a fost Ion Gr. Gorun, un țăran autodidact. La nr. 1 redacția a fost la Râmnicu Vâlcea dar la nr. 2, redacția este indicată în comuna Bărbătești. Publicația a fost interzisă de autorități după al doilea număr²¹.

- În 1934, guvernul a luat o măsură corporatistă: înființarea Camerelor de Muncă. Instituția era menită să soluționeze conflictele de muncă dintre salariați și patroni, ea fiind condusă de muncitori și patroni. PCR luptă acum pentru un singur lucru: să mențină sindicatele sau, eventual, să capete locuri fruntașe în noile Camere. Pentru concretizarea primei directive, apare Sindicatul muncitorilor tipografi din Râmnicu Vâlcea, în frunte cu Alexandru Oiță, Matei Ungureanu, Ionel Apostol, Ștefan Făgărășanu, Vasile Oproiu și Ion Lateș. A apărut însă și Camera de Muncă. Sediul Camerei de Muncă „Oltenia” era la Craiova. Inaugurarea filialei Vâlcea a fost la 22 octombrie 1933, în prezența lui Virgil Molin, președintele Camerei de Muncă pe țăară, Dem. Dobrescu, primarul Râmnicului și a lui Mitică Simian, președintele Camerei de Comerț Vâlcea. Filiala vâlceană avea trei secții, cu câte 10 membri: *Secția I lucrători* avea ca președinte pe comunistul Iosif Himler, *Secția II funcționari publici* (tot 10 membri, dar nici unul comunist) și *Secția III meseriași* (un comunist). Deci, din cei 30 de membri ai Camerelor de Muncă, doar 2 erau comuniști (Iosif Himler, Ilie Stănculescu), 2 erau social-democrați (Martin Hihm și Nicolae Ceapă) iar 4 erau considerați simpatizanți comuniști (Jean Toia, Dumitru S. Petrescu, Vasilescu Nicolae, Nae T. Ionescu)²².

- În ziua de duminică, 5 mai 1935, la Râmnicu Vâlcea, pe dealul Capela, a avut loc prima Conferință regională UTC din Oltenia²³. Au participat 10 inși, respectiv delegații uteciștilor din Vâlcea, Olt, Romanați, Gorj, Dolj, Mehedinți, Argeș și Muscel, plus tovarășa Stela Moghioroș, ca instructor al CC al UTC, precum și Ion Paicu, utecist de la Turnu Severin, participant din partea regionalei UTC - Oltenia și care răspundea și de județeană UTC-Vâlcea. Din partea uteciștilor vâlceni a participat doar Ion Lateș, care nu fusese numit încă secretar al uteciștilor vâlceni (Ion Magheru, încă secretarul în funcție, era...călăuză pentru uteciștii veniți la conferință din afara județului). Ion Magheru și Mihail Mitrea au luat mâncare de la cantina căminului ucenicilor tipografi (mulți dintre aceștia plecaseră acasă, fiind duminică) și le-au oferit participanților o masă caldă, chiar pe dealul Capela. Securitatea conferinței a fost asigurată de uteciștii Mihail Mitrea și Ion Fundescu,

²⁰ D.J.V.A.N., fond personal Vasile Oproiu, np.

²¹ Nestorescu-Bălcești 1971, p. 102.

²² D.J.V.A.N., fond personal Vasile Oproiu, np. (sunt două dosare cu câteva pagini dactilografiate despre activitatea revoluționară interbelică a autorului. Mărturiile lui Oproiu sunt din anul 1970).

²³ Mihail Mitrea, *op. cit.*, p. 9-11 (toate amănuntele despre acest eveniment provin de la mărturiile lui Mihail Mitrea, care este viitorul primar comunist al Râmnicului, dintre anii 1958-1962).

care supravegheau spațiul cuprins de la Statuia Independenței până la Aleea Castanilor de lângă liceul „Mircea cel Bătrân” de astăzi. Magheru nu a participat la conferință din rațiuni „strategice”. El era deja bine cunoscut în oraș drept „comunist”, iar Fundescu era salariat al tipografiei Episcopiei, deci prezența lui în preajma instituției era perfect firească. Ion Lateș ar fi fost cel care l-a propus ca secretar regional al UTC- Oltenia pe Nicolae Ceaușescu, pe atunci doar secretar al organizației județene Argeș a UTC. Ceaușescu era relativ bine cunoscut de către uteciștii vâlceni. Acesta venise pentru prima dată la Râmnicu Vâlcea în 1934, ca trimis al CC al PCR. A revenit ulterior de mai multe ori aici, făcând misiuni de curierat. De fiecare dată s-a întâlnit cu Mișu Stănculescu, secretarul județean al PCR²⁴. Din februarie 1935, Nicolae Ceaușescu a fost trimis de superiorii săi în Oltenia, ca instructor UTC. Numai că acum, în 5 mai 1935, alegerea lui Ceaușescu s-a făcut...în lipsa acestuia. Această lipsă a fost motivată de „filarea” lui Ceaușescu de către Siguranță, tocmai când se pregătea să vină la Râmnicu Vâlcea. Toate documentele vâlcene par să indice ideea că Nicolae Ceaușescu a fost ales lider al regionalei UTC Oltenia acum, la 5 mai 1935. În realitate, Ceaușescu nu a fost ales acum șeful regionalei UTC-Oltenia, ci...Stela Moghioroș (s.n.). În iulie 1935, de fapt, viitoarea tovarășă Moghioroș, acum doar Stela Radosovieschi, a fost arestată. După arestarea ei, în iulie 1935, am rămas eu cu conducerea regionalei, până în decembrie 1935, va mărturisi Nicolae Ceaușescu în autobiografia sa din 1945, scrisă pentru dosarul său de cadre cu mâna proprie²⁵. **NB.** Stela Moghioroș era „legătură superioară” (adică era acea persoană de la care un activist primea ordine și căreia îi raporta îndeplinirea misunilor), deci șefa lui Ceaușescu la UTC. Această tânăra era, în realitate, o aventurieră. Facem, deci o scurtă, dar necesară, paranteză, foarte interesantă însă.

Stela Radosovieschi / Moghioroș, așa cum apare în documentele din Arhivele Securității

²⁴ Dima 1982, p. 231-235.

²⁵ *Ceaușescu și modelele lui feminine; Ofelia Manole, Stela Moghioroș, Ileana Răceanu.*, vezi și: <http://ceausescunicolae.wordpress.com/2011/07/27/ceausescu-si-modelele-lui-feminine-ofelia-manole-stela-moghioros-ileana-raceanu-vezi-ce-frumoasa-a-fost-elena-ceausescu-in-1944/>

Estera /Stela Radosoveschi, după numele de fată, s-a născut la 4 aprilie 1909, la Tighina. Tatăl ei, Ianche Iudes Abramovici Radosoveschi, „evreu habotnic”, după cum consemna Siguranța, era legător de cărți. Întrebată de poliție, ea s-a declarat de fiecare dată atee. Mai avea trei surori și doi frați, pe care i-a convertit la comunism, notau polițiștii desemnați să-i cerceteze trecutul. În iulie 1925 a absolvit liceul de fete „Principesa Ileana” din Tighina. În același an a venit la București și s-a înscris la Facultatea de Litere. A frecventat mai mulți ani, fără să finalizeze studiile. Între timp se angajase ca funcționară la Societatea Textilă Română, „întreprindere care oploșește comuniști”, după cum nota Siguranța. În 1929 a fost semnalată pentru prima oară în registrele poliției, ca „agitatoare comunistă”. Anul următor a fost arestată de două ori, în martie și în iunie. Fusesse prinsă făcând propagandă comunistă printre tinerii muncitori din întreprinderile textile, la Pirotehnica Armatei, Arsenalul Armatei și la CFR. Fără domiciliu stabil în București și fără surse de venit, a fost trimisă înapoi în Basarabia. În toamna lui 1931 a plecat legal la Berlin, cu un pașaport eliberat de poliția Tighina. Pentru continuarea studiilor, a motivat ea scopul călătoriei. În acel timp, la Berlin funcționa Biroul pentru Europa de Vest al Cominternului. Stela Radosoveschi a fugit din Berlin împreună cu iubitul ei, un comunist german. În lumea comuniștilor internaționaliști amorul liber era frecvent. Ideologia marxist-leninistă critica inclusiv familia „burgheză” și milita pentru „revoluția” relațiilor dintre sexe. În primăvara anului 1934, ea s-a refugiat la Praga. Pentru că intrase clandestin în Cehoslovacia, poliția pragheză a expulzat-o la București. Judecată de Tribunalul Ilfov în august 1934, a fost achitată. Pentru că nu avea domiciliu în București poliția a trimis-o iarăși la Tighina. Ca de obicei, a revenit la București. În iulie 1935 a fost arestată, împreună cu toată conducerea UTC. În actul de acuzare, Stela conta drept omul de legătură dintre Comintern și UTC. Judecată în procesul Anei Pauker de la Craiova, a primit o condamnare de 9 ani și 10 luni de închisoare. A stat în temniță opt, până în august 1944. După ajungerea partidului comunist la putere, a deținut mai multe funcții. Nu de prim-plan, dar importante. A fost, între altele, delegata PCR pe lângă revista Cominformului, intitulată *„Pentru pace trainică, pentru democrație populară”*. Prin Biroul de Informații al Partidelor Comuniste și Muncitorești (Cominform), Moscova controla procesul de comunizare al Europei de Est. În iunie 1948, după condamnarea lui Tito ca trădător al comunismului, sediul Cominformului s-a mutat de la Belgrad la București. Din 1955 până la pensionare, Stela Moghioroș a fost director general adjunct al agenției române de știri Agerpres. În timpul regimului Ceaușescu, ea a primit mai multe distincții. În mai 1971, când se celebrau 50 de ani de la înființarea partidului, a primit medalia „Erou al muncii socialiste”. După război s-a căsătorit cu Alexandru Moghioroș, coleg de lot în procesul din 1936. În anii '60, când moda soțiilor ilegaliste a trecut, cuplul s-a destrămat. Cei doi au avut împreună un fiu care s-a sinucis²⁶.

Ulterior, uteciștii vâlceni au aflat de cele discutate la Conferința de pe Capela, ei având ca principal loc de întâlnire „ciuperca” de pe una din salciile de pe aleea principală din Zăvoi, de unde era o vedere panoramică, de jur împrejurul Zăvoiuului,

²⁶ Mihail Mitrea, *op. cit.*, p. 11 (Mitrea îl face pe Ceaușescu reprezentant al uteciștilor din județul Olt!)

pe o distanță de circa 150 de metri. Aceasta „ciupercă” a fost stricată imediat după 1960, dar în timpul când Mihail Mitrea a fost primar al orașului Râmnicu Vâlcea, în 1960 mai precis, a fost refăcută (ea va fi distrusă 10 ani mai târziu, dar va fi refăcută iarăși prin 2005!).

- Trimiterea de „martori” la procesul de la Craiova, început la 5 iunie 1936. Cei 19 inculpați, conform actului de acuzare, au fost: Ana Pauker, Șmil Marcovici, Dimitrie Ganev, Estera Radosoveschi (Stela Moghioroș), Emanoil Kaufman, Andor Bernat, Vilma Kajesco, Donca Simo, Ladislau Adi, Bruc Samoil, Herbach Iancs, Schoen Ernest, Csazsar Ștefan, Ana Csazsar, Naghy Ștefan, Alexandru Moghioroș, Liuba Chișinevski, Grimberg Leizer și Alexandru Draghici. Principala acuzație care li se aducea comuniștilor de către acuzator, reprezentat de colonelul-magistrat Popescu-Cetate, era aceea de "activitate împotriva Statului Român și tulburarea liniștii publice". Acuzații comuniști beneficiau de susținerea unei echipe de 24 de avocați, majoritatea din București, în frunte cu Lucrețiu Pătrășcanu și Ion Gheorghe Maurer. Propaganda comunistă miza pe o desfășurare cât mai îndelungată a procesului, citând în instanță 6.000 de martori (!). Printre ei s-au aflat personalități din toate partidele politice românești, dar și simpli curioși. De la Vâlcea au fost trimiși mai mulți țărani din Sărăcinești²⁷. La finele procesului, care a durat o lună, cu câte două sedințe pe zi, cei trei lideri ai Secretariatului PCR, în frunte cu Ana Pauker, au primit pedeapsa maximă pentru genul de infracțiune la care erau încadrați: 20 ani închisoare și amendă 100.000 de lei pentru "tulburarea ordinii publice", fiecare. Ceilalți acuzați comuniști au primit pedepse de la cinci la nouă ani de închisoare. Totalul pedepselor acordate de către Consiliul de Război al Corpului I Armată însuma 155 de ani de închisoare, 190 de ani interdicție corecțională și 3 milioane de lei despăgubiri civile.

- Sprijinirea materială a deținuților politici de la Ocnele Mari, în toată perioada de până la 23 august 1944. Și să nu uităm că între anii 1935-1936, aici au fost deținuți Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica. Legăturile cu aceștia se făceau prin Mișu Stănculescu și Silvia Chirtop, soția lui Petre Chirtop, dar care se dădea drept verișoara lui Dej²⁸.

B) 1936-1938, etapa Iosif Himler

Iosif Himler era membru de partid din 1933 (având numele conspirativ „Ioșca”- odată ce intra în mișcarea comunistă, adeptul trebuia să renunțe la propriul nume, în favoarea unuia conspirativ). În 1934 a devenit, deci, al doilea secretar al Comitetului Județean al PCR Vâlcea. Se născuse la 13 februarie 1892 la Tg. Mureș dar devenise vâlcean prin căsătorie, în 1911, când a luat de nevastă pe Anica Popa din Căineni. Era de origine germană și de religie catolică. S-a stabilit la Râmnicu Vâlcea pe strada Remus Belu nr. 9. Care fusese atul său în fața lui Stănculescu? A înființat în 1933 la Râmnicu Vâlcea Liga Muncii, pentru care a și candidat la alegerile din 1933. Regionala era nemulțumită de Stănculescu pentru sprijinul mai mult decât modest pe care comuniștii vâlceni îl aduseseră greviștilor ceferiști și

²⁷ Petre Chirtop, *Memorii de activitate*, p. 52.

²⁸ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 22.

petroliști din 1933, deși muncitori ceferiști erau destul de mulți și la Râmnicu Vâlcea. Comuniștii însă...nu. Erau doar vreo 22 de comuniști și 5 uteciști. Cu o asemenea forță nu pornești la luptă. Spre comparație, Partidul Socialist Unitar avea tot acum 83 de membri, adică era de circa patru ori mai puternic. La sfârșitul anului 1934 activau însă în județ 42 de membri de partid, numărul simpatizanților fiind de 50-60, iar al uteciștilor de 8²⁹. Care a fost evoluția ulterioară a lui Himler? În 1941 a făcut pușcărie timp de două luni datorită unei remarci deplasate privind eliberarea Basarabiei de către armata română. Le-a executat la penitenciarul din Râmnicu Vâlcea, lucrând mobilă pentru directorul închisorii³⁰. În mai 1946 a devenit primarul orașului Râmnicu Vâlcea, până în 1947, după ce s-a ocupat un timp de organizarea mișcării sindicale (1944-1946) în cadrul Confederației Generale a Muncii, la nivelul județului Vâlcea. În 1944, este pus pe linie moartă tot de către Mihail Roșianu, pe considerentul că era bețiv. A fost trecut la Consiliul sindical (el întemeiasă în 1920 sindicatul de la cea mai importantă întreprindere vâlceană, Carpatina-Brezoi). A murit la 14 februarie 1970.

Palmaresul revoluționar al acestei etape cuprinde acțiuni precum:

- Organizarea de către județeană Vâlcea a PCR a „Blocului pentru Apărarea Libertăților Democratice” (BALD). Blocul fusese constituit la 1 mai 1935, în București, din inițiativa unor intelectuali comuniști în frunte cu Petre Constantinescu-Iași. Va fi dizolvat în noiembrie 1936. Organul său de presă era ziarul „Blocul”. BALD a militat pentru apărarea libertăților și drepturilor cetățenești, mărirea salariilor muncitorilor, acordarea de pământ țăranilor săraci, amnistiarea deținuților politici, pentru pace, menținerea alianțelor tradiționale ale țării.

Președintele BALD Vâlcea a fost Iosif Himler, secretar fiind Vasile Oproiu³¹. Organizația vâlceană a cuprins „Uniunea micilor industriași și patroni”, condusă de Nae T. Ionescu (simpatizant comunist), „Asociația pensionarilor militari și a mutilaților din primul război mondial”, în frunte cu Dumitru Măldărescu, directorul ziarului „Pandurul”. Țărănimea era organizată în comitete satești, fiind reprezentată în Bloc de comunistul Ion Gorun, care locuia la țară, la Mateești. Tineretul BALD a avut chiar o organizație proprie, constituită în frunte cu uteciștii Ion Lateș și Ion Magheru. Blocul a avut organizații la Râmnicu Vâlcea, dar și la Drăgășani, Brezoi, Călimănești, Olănești, Govora, Ocnele Mari, Horezu. Au fost constituite comitete comunale ale blocului și în localitățile Ionești, Stănești, Cerna, Zmeurat, Mihăiești, Alunu, Olănești, Șirineasa, Orlești și Căineni³². Secțiunea Blocului Democratic din Râmnicu Vâlcea a desfășurat o activitate interesantă, mai ales în lunile ianuarie și februarie 1936, când s-au desfășurat conferințe, s-au difuzat manifeste în rândul muncitorilor de la Ocnele Mari, de pe Valea Lotrului etc³³. În 1935, BALD Vâlcea

²⁹ Dumitrașcu 1980, p. 71.

³⁰ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 30-40.

³¹ Toate informațiile despre BALD filiala Vâlcea sunt din fondul personal Vasile Oproiu aflat în cadrul D.J.V.A.N.

³² Dumitrașcu 1982b, p. 104.

³³ Dumitrașcu 1982b, p. 104.

propune organizației PNT Vâlcea un acord de colaborare pentru înlăturarea lui Guță Tătărescu de la guvernare.

- Participarea comuniștilor vâlceni la Uniunea Democratică. În 1936, Blocul este desființat. În locul lui apare însă Uniunea Democratică (1937-1938), care avea aceleași obiective precum Blocul. Uniunea avea sediul central în str. Elena Cuza nr. 60 din București, fiind condusă de tapișorul Barbu Rădulescu. La Râmnicu Vâlcea, secțiunea Uniunii avea în frunte pe învățătorul Mihail Roșianu din Mateești. Ea a fost creată în iulie 1937, dar mai corectă ar fi data de 5 februarie 1938. Organizația a preluat rolul și atribuțiile Blocului Democratic. La 18 februarie 1938 au fost create alte două organizații locale ale Uniunii Democratice la Brezoi și Călinești. Colaborarea dintre comuniști și țărăniști continuă și în 1937, dar Iuliu Maniu încheie faimosul „pact” cu legionarii. Național-țărăniștii vâlceni erau în imposibilitatea de a-l dezavua și de a cere aderenților din județ să-l respingă. Comuniștii vin în ajutorul țărăniștilor publicând în ziarul „Pandurul” manifestul „Tineretul în viața politică”, semnat de Vasile Oproiu (care în mod fraudulos semnează ca secretar al tineretului național-țărănesc, fapt pe care îl va recunoaște singur mai târziu), demascând politica „fascistă” a legionarilor și dând orientare alegătorilor național-țărăniști să nu-i voteze. Legăturile cu național-țărăniștii sunt continuate și în 1938, în timpul guvernului Goga-Cuza, când Uniunea Democrată și organizația național-țărănistă vâlceană depun o listă comună, pentru alegerile ce trebuiau să aibă loc la 2 martie 1938. Din listă făceau parte: Mihail Roșianu, Ion Marina, Iosif Andreescu și comuniștii Iosif Himler și Vasile Oproiu.

C) 1938-1945, etapa Petre Chirtop

Anul 1938 va aduce schimbări importante pentru România. În martie 1938, odată cu instalarea regimului monarhic autoritar, toate partidele și organizațiile politice și-au încetat activitatea³⁴. În 1940, organizația județeană comunistă dispunea de un efectiv de 36 de cadre, din care 22 în raza orașului Râmnicu Vâlcea și în satele și comunele din jur, 7 la Brezoi, 3 la Ocnele Mari și câte 2 la Drăgășani și la Horezu³⁵. Cei mai cunoscuți comuniști vâlceni au fost acum:

Petre Chirtop, tâmplar (este al treilea tâmplar, șef al comuniștilor vâlceni!), născut la 6 iunie 1900 în comuna Fofeldea, județul Sibiu. A început munca de partid din 1933 (când s-a implicat în promovarea Ligii Muncii la alegerile din 20 decembrie 1933), când devine și membru de partid. A fost responsabilul cu munca sindicală în cadrul Biroului ales în 1934. Din 1938 este ales secretar al Comitetului Județean de partid. Îi va conduce pe comuniștii vâlceni până în 1945. Chirtop avea un trecut „revoluționar”: fusese închis pentru propagandă comunistă în 1942, timp de 6 luni, la Caransebeș (unde s-a întâlnit cu Dej, Maurer, Teohari Georgescu și cu colonelul Precup) și la Văcărești (unde i-a cunoscut pe Vasile Vâlcu și pe Alexandru Joja). Din parcursul său politic ulterior semnalăm: a reprezentat PCR, în 1944, în cadrul Blocului Național Democrat, filiala constituită la Râmnicu Vâlcea, adică a făcut parte din alianța care a dus la realizarea actului de la 23 august 1944³⁶.

³⁴ Dumitrașcu 1982b, p. 102.

³⁵ Dumitrașcu 1982b, p.74.

³⁶ Iandola 1993; D.J.V.A.N. fond *Mamuscrite*, dos 3, f.6;

A fost înlăturat de la șefia comuniștilor vâlceni de către Mihail Roșianu, care aflase de intenția Comitetului Central de a-l numi pe Chirtop șef al Regionalei Oltenia (Chirtop chiar pretindea că, neoficial, el condusese regionala Oltenia, între 1938-1944³⁷) în locul lui. Venit la Craiova, în martie 1945, pentru a fi „uns” șeful Regionalei, Chirtop este întâmpinat în gară de către Roșianu și expediat înapoi la Râmnicu Vâlcea, pe motiv că situația din județ ar fi fost instabilă (!). Roșianu este reconfirmat, în absența lui Chirtop, ca șef al Regionalei. Ulterior, Constantin Agiu i-ar fi mărturisit lui Chirtop de intenția Comitetului Central în privința numirii lui ca șef al Regionalei, în cadrul întrunirii de la Craiova, ca și nedumerirea acestuia privind absența lui Chirtop³⁸. Acesta a devenit însă conducătorul sindicatelor agricole din județ, funcție deținută pînă în 1948.

Palmares revoluționar al acestei etape:

- Sediul regionalei comuniste Oltenia se mută la Râmnicu Vâlcea. În martie 1939, Ion Popescu-Puțuri a primit sarcina din partea C.C. al PCR să se ocupe de reorganizarea mișcării comuniste din această parte a țării. În urma numeroaselor arestări din rîndul cadrelor Regionalei Craiova, Comitetul Central a hotărât să mute sediul acesteia de la Craiova la Râmnicu Vâlcea, încredințând această sarcină lui Mihail Roșianu, care, în vederea acestei operații, a convocat o conferință a Regionalei în casa parohială a Bisericii Sf. Gheorghe (Emil Avrămescu nr. 4). Din partea C.C. al PCR a participat Constantin Agiu³⁹.

Mihail Roșianu, comunist de manieră conspirativă din 1937, inspector școlar pe județele Gorj și Vâlcea, este cel care a condus acțiunea de evadare a lui Dej din lagărul de la Tg. Jiu. După 23 august 1944 a deținut numeroase funcții în aparatul de partid și de stat

³⁷ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 1 (“primul seccretar al Comitetului Județean a fost Ilie Stănculescu zis Mișu, între 1933-1936, pe urmă a fost Iosif Himler între 1936-1938, urmând subsemnatul din 1938 până în 1945, timp în care între anii 1939-1944 am răspuns de întreaga Regională a Olteniei”).

³⁸ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 70-71.

³⁹ Roșianu 1971.

NB. Anii 1940-1944 sunt fără „palmares revoluționar”. În 1944, Armata Roșie ocupase Basarabia, Bucovina și ținutul Herța. După care, în 1941, România a intrat în război contra URSS. Subordonarea față de interesele Moscovei, înscrisă în statutul partidului încă de la înființare, a fost respectată în timpul războiului, chiar cu riscul dispariției partidului. În iunie 1941, singuri comuniștii au considerat că intrarea României în război reprezintă o eroare. Oricum, comuniștii vâlceeni au considerat și ei că mutilarea teritorială a României din 1940 era o „stingere” pașnică a litigiului cu Sovietele. Cominternul recomanda comuniștilor români organizarea de sabotaje, dar aceștia nu păreau dornici să le aplice. Poate și debilitatea lor numerică îi împiedica să facă asta. Comuniștii nu au riscat acțiuni spectaculoase. Nucleul lor s-a dovedit un embrion de putere care la sfârșitul războiului s-a arătat extrem de folositor sovieticilor.

- La 20 iunie 1944, Blocul Național Democrat vâlcean a fost creat în casa avocatului liberal Tică Ștefănescu. El era format din preotul Ion Marina (PNȚ) - președinte, Tică Ștefănescu (PNL), Anton Diaconescu (PSD-Titel Petrescu) și Petre Chirtop (PCR)⁴⁰.

- Organizarea evadării lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu Jiu (12 august 1944). Dej era, practic, șeful comuniștilor români în 1944. Tocmai scăpase de grija anihilării secretarului PCR în funcție, Ștefan Foriș. Acest lucru fusese realizat de Emil Bodnăraș la 4 aprilie 1944, de unul singur, Foriș, ca și ajutoarele lui imediate, acceptând, ca hipnotizați, mazișirea. Dej a stat o zi la Milostea în casa lui Constantin Țundrea, apoi în comuna Râmești, într-o livadă, unde era casa învățătoarei Maria Ionescu. Această femeie i-a găzduit pe Dej și pe ceilalți evadați timp de 10 zile. Pe 24 august 1944, Dej se afla la Râmnicu Vâlcea, fiind bine primit de părintele Ion Marina, parohul Bisericii „Sf. Gheorghe” din centrul orașului (ulterior, pentru ospitalitatea sa, va fi răsplătit cu titlul de...patriarh al României). Drumul până la București a fost făcut cu mașina lui Petrișor Iliescu, moșier din Bărbătești. Acesta i-a dus pe Dej, Roșianu și Maurer până la locuința lui Bodnăraș din cartierul Vatra Luminoasă.

Învățătoarea Maria Ionescu, cea care l-a găzduit 10 zile pe evadatul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în casa sa de la Râmești, între 14-24 august 1944

⁴⁰ Iandola 1993.

Mașina lui Petrișor Iliescu cu care Gheorghiu-Dej a ajuns la București pe data de 24 august 1944

- Încercarea, în primăvara anului 1944, de capturare a tezaurului României aflat la Tismana (circa 320 tone aur), pe motiv că Ion Antonescu ar fi intenționat să-l evacueze în Spania. Evenimentul a fost crucial pentru destinul unor persoane importante ale comunismului vâlcean, precum Ion Marina și Mihail Roșianu.

Câți comuniști erau în Vâlcea înainte de 23 august 1944? La 23 august 1944, Vâlcea număra 50-60 de comuniști și simpatizanți, care locuiau, aproape toți, în orașul capitală de județ. Râmnicu Vâlcea era deci al doilea centru comunist al țării, după București, unde erau circa 80 de comuniști. Desigur... pentru istorie, iată lista celor „40 de membri de partid și simpatizanți din orașul Râmnicu Vâlcea” la 23 august 1944, așa cum o prezintă chiar Petre Chirtop, secretarul Comitetului Județean al PCR-Vâlcea: 1. Petre Chirtop, 2. Iosif Himler, 3. Ilie Stănculescu, 4. Gheorghe Belu, 5. Nicolae Dobrescu, 6. Ion Sandu, 7. Ana Stănculescu, 8. Ana Himler, 9. Silvia Chirtop, 10. Roza Gobel, 11. Ana Cristea, 12. Pandele Frăsineanu, 13. Constantin Daneș, 14. Gheorghe Iancu, 15. Ioan Iepure, 16. Molnar, 17. Ion Marina (este viitorul patriarh Justinian Marina), 18. Titi Marina, 19. Ion Lateș, 20. Paraschiva Lateș, 21. Ion Magheru, 22. Vasile Mânzu, 23. Grigore Mihalcea, 24. Virgil Codreanu, 25. Constantin Opreșcu, 26. Mihai Prijbeanu, 27. Dumitru Văcaru, 28. Toma Tuie, 29. Mateiu, 30. Cerbu, 31. Ciment, 32. Ion Petrescu, 33. Achim Enache, 34. Măgureanu, 35. Badea Marinescu, 36. Petre Drăgan, 37. Abramovici, 38. Nicolae Anghel, 39. Anton Ulbrecht, 40. Mihai Biro⁴¹. Lumea comunistă interbelică era o lume închisă. Comunismul vâlcean era unul de familie, printre comuniști aflându-se multe dintre soțiile celor de mai sus: Ana Stănculescu, Ana Himler, Paraschiva Lateș și Silvia Chirtop, Ana Belu, fiind sora lui Gheorghe Belu (născută în 1908). Deci, 1/4 dintre comuniști însemna, de fapt, 5 familii de comuniști. Cu toate „eforturile”, numărul comuniștilor nu a

⁴¹ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 81-82.

depășit, la Vâlcea, până în 1944, cifra de 50-60, cu tot cu simpatizanți⁴². Foarte mulți au ajuns în mișcarea comunistă prin relații interpersonale (vezi cazul tipografilor sau al tâmplarilor vâlceni sau grupul comuniștilor din satul Mateești). Mai erau și alții? S-ar părea că da. Este grupul oportuniștilor.

Oportuniștii! Mai rămâne de rezolvat o problemă. „Lista celor 40” și documentele consultate de autorul acestui studiu nu pomenesc nimic de o serie de „recunoscuți” comuniști ilegaliști vâlceni. Ei fac parte din rândul intelectualilor care până la 23 august 1944 au fost conformiști, dar după această dată și-au revendicat merite de...ilegaliști. Deși nu a activat în rândul comuniștilor vâlceni, să amintim, totuși, că secretarul general al comuniștilor români la 23 august 1944 era vâlceanul Constantin Pârvolescu. Marii comuniști „oportuniști” vâlceni au fost:

■ *Ion Marina* – Deși invocat de Chirtop printre cei 40 de comuniști râmniceni, se cuvine o mențiune specială fiind, de fapt, un oportunist convertit la comunism după 23 august 1944. Se știa totuși că, departe de a fi un simplu „popă de țară”, preotul Ion Marina, după ce terminase Seminarul și fusese preotit, își luase licența în Teologie la București. Slujise opt ani în comuna Băbeni, fusese și învățător în satul Olteanca, însă încă din 1933 - de la vârsta de 32 de ani - fusese numit paroh al bisericii „Sfântul Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea. Ulterior, deținuse funcțiile de director al Seminarului, respectiv al tipografiei episcopale din Râmnic și colabora cu articole la reviste și ziare. Uluitoare ne apar astăzi participările sale la două reuniuni ale Comitetului Internațional Antifascist desfășurate la Geneva, în 1936, respectiv, la Paris, în 1938. Preotul Ion Marina își datora participarea la cele două reuniuni calității sale de membru al Partidului Național Țărănesc, fiind foarte apropiat de unul dintre lideri - Ion Mihalache. Mitropolitul Bartolomeu V. Anania, un apropiat al patriarhului Justinian, pe care l-a evocat cu neșters devotament, a spus și a scris că preotul Ion Marina nu s-ar fi întâlnit cu Gheorghiu-Dej la 24 august 1944 dacă mașina în care se afla acesta după evadarea din lagărul de la Târgu Jiu nu s-ar fi defectat în apropierea locuinței preotului Marina, care i-a adăpostit acolo câteva ore. Povestindu-și amintirile referitoare la evadarea lui Dej, patriarhul Justinian spune că nu-l cunoscuse pe acesta până în august 1944 și evocă și el o mașină, care se stricase... Nu reiese, însă, din spusele sale, că Gheorghiu-Dej, odată scăpat din lagărul de la Târgu Jiu, trebuia să ajungă, conform unui itinerariu precis, acasă la preotul Ion Marina din Vâlcea. În perioada dinainte de 23 august 1944 a fost membru al PNȚ, fiind un adept al liniei de stânga, țărăniste, a lui Ion Mihalache (care în 1942-1944 îl susținea pentru scaunele episcopale de Curtea de Argeș și de Bălți), dar a cochetat și cu mișcarea comunistă ilegală, în casa lui organizându-se adesea întâlniri conspirative separate ale ambelor partide și chiar ale legionarilor, preotul Marina bucurându-se de protecția șefilor Poliției și Siguranței orașului.

■ *Mihail Roșianu* este cel care, în august 1944, ajutase la evadarea lui Dej din lagărul de la Târgu Jiu. A făcut parte din primul Comitet Central al PCR ales în octombrie 1945 la Conferința Națională a PCR. Unul dintre băieții lui,

⁴² *Ibidem*, p. 5 (a se vedea și numele celor 25 de comuniști din 1933 pe care îi menționează Chirtop).

Ion, prin '46-47, era șeful de cabinet al lui Ion Gheorghe Maurer și va ajunge ministrul Cultelor (1977-1984). Roșianu era foarte apropiat de Dej și prin faptul că fiica lui, Sabina, de profesie medic, era prietena Licăi Gheorghiu⁴³. A fost doar adjunct al ministrului Învățământului public (29 aprilie 1948-3 martie 1949), Gheorghe Vasilichi - muncitor petrolist, total nepotrivit pentru funcția pe care o deținea, știut fiind și faptul că Vasilichi avea doar patru clase primare. Roșianu era cel puțin învățător, devenit apoi, extrem de rapid, profesor universitar! În această calitate, Roșianu a fost cel care a recomandat inspectorilor județeni scoaterea icoanelor din școli, dar cu mare prudență (el a recomandat ca „*icoanele se pot face uitate cu ocazia curățeniei prin școli, iar în locul lor s-ar putea pune tablourile conducătorilor noștri*”)⁴⁴. A fost și președinte al Comitetului Radio (29 martie 1952-28 octombrie 1953). Mai mult timp a fost ambasador în Bulgaria (1956-1961) și Ungaria (1961-1966).

Roșianu a fost însă, pentru momentul de început al comunizării județului Vâlcea, un adevărat „Dej local”. A înlăturat cu multă dibăcie pe toți pretendenții la șefia Regionalei Oltenia: Petre Chirtop, Ilie Stănculescu, Iosif Himler, adică pe toți cei care aveau o vechime mai mare decât el, ca ilegaliști, în partid și erau cei care „activaseră” între 1932-1944, pe față, și nu sub paravanul țărăniștilor⁴⁵. Fost deputat național-țărănist, fost lider al organizației țărăniste județene, Roșianu apare la 23 august 1944 ca un fel de „cârțiță” a comuniștilor, care a săpat din interiorul partidului național-țărănesc - cel mai important adversar al comunismului românesc interbelic din punct de vedere doctrinar, căci venea cu o construcție ideologică foarte populară, cea a statului țărănesc -, la pieirea partidului propriu. Cert este că Roșianu a fost cel care a dictat politica de cadre la Vâlcea, mult timp după 23 august 1944. Moare în 1973.

■ **Vasile Oproiu** – Născut la 3 februarie 1910, la Gruiu Mușetești-jud. Gorj, era un protejat al lui Mihail Roșianu. Venise în partid destul de târziu, după ce Armata Roșie intrase în România (refuzase să intre în partid și în 1936, și în 1943). Fusesse mai întâi militant social-democrat. În 1931, când s-a înființat secția Vâlcea a PSD, cu Alexandru Oiță președinte, Vasile Oproiu era responsabil cu tineretul (comuniștii au susținut mai târziu că el a răspuns însă, în același interval de timp, de...uteciști !). Era finul lui Mitică Simian, mare capitalist vâlcean, cel care se oferise să finanțeze partidul cu 3 milioane de lei, în 1944. Nu a făcut însă pasul spre comuniști decât în 1944 (ulterior i se va conferi o vechime în partid din...1933). De acum încolo devine foarte activ politic. Este conducător al FND-Vâlcea (1944-1949) și unul dintre delegații Vâlcii la congresul de unificare a PCR cu PSD și de creare a PMR (1948). A fost secretarul județenei de partid în 1948, după unificarea PCR cu PSD, o scurtă perioadă de timp. În 1949, Comisia de verificare a propus trimiterea lui într-o altă „județeană”, deoarece în trecut, la Vâlcea, lucrase cu elemente provenite din PNȚ. Devine apoi prim-secretar al Comitetului Județean Ialomița

⁴³ Betea 1997, p. 29.

⁴⁴ Grigorescu 1999, p. 102.

⁴⁵ Petre Chirtop, *Memorii de activitate*, p. 71-72.

(1949-1950), secretar al Comitetului orășenesc București al PCR (1950-1953), activist în Corpul de control al miniștrilor Petru Borilă, Alexandru Sencovici, Ștefan Voitec, Ianoș Fazekaș, Bucur Șchiopu (1954-1968). Decorat cu „Steaua Republicii” (1949) și „Ordinul Muncii” (1964). A avut și o intensă activitate publicistică. Fiica sa, Magda Oproiu, s-a măritat cu un vâlcean, Ioan Totu, născut la 14 mai 1931 la Oteteliș, care va ajunge mai târziu viceprim-ministru al guvernului (1982-1986), apoi ministru de externe al României (1986-1989). De meserie, Oproiu era tipograf. Este interesant și faptul că, prin anii '60-'63, Dej trece la eliminarea vechilor ilegaliști. Într-o vreme în care prestigiul era conferit de activitatea clandestină anterioară, Dej a încercat și din acest punct de vedere să fie cel mai important comunist. Printre cei reanalizați este și Oproiu, care nu își poate dovedi prea ușor activitatea ilegalistă. El cere însă ajutorul patriarhului Justinian care, în 1963, îi dă o „adeverință” despre legăturile și conlucrarea politică cu Oproiu, înainte de 23 august 1944.

■ *Ion Pătrășcoiu* – Născut la 13 iulie 1903 în comuna Horezu, era preot la Nisipi-Măciuca din 1925, comunist din 1937, a făcut parte din BND; prefect de Vâlcea între 1946-1949. Motivul? Din cauza faptului că a fost membru al Frontului Plugarilor, devenind chiar șeful organizației județene. Este drept, frontişti erau tot...comunişti.

■ *Dumitru Cumpănașu* – Născut la 6 iulie 1900, în localitatea Grădiștea din județul Vâlcea. După absolvirea școlii din comuna natală, a urmat cursurile Seminarului Teologic din Râmnicu Vâlcea. Până în 1939, a fost învățător și preot, activând timp de 12 ani în rândurile Partidului Național Țărănesc. După aceea dată a aderat la doctrina PCR – aflat în ilegalitate, care i-a promis un viitor strălucit. A făcut parte din grupul de activiști care, în august 1944, a executat planul de evadare al fruntașilor comuniști din lagărul de la Târgu Jiu. Începând cu 23 august 1944, părintele Dumitru Cumpănașu a muncit ca secretar PCR la plasa Grădiștea. După o scurtă perioadă ca președinte al Federației Cooperatiste Râmnicu Vâlcea, a fost promovat ca membru în comitetul de partid al regionalei PCR Oltenia. Între anii 1945 și 1949, ocupă înalta funcție de prefect de Dolj. Până în anul 1952, a lucrat ca inspector general în cadrul Ministerului de Interne și subsecretar de stat într-un colectiv din care mai făceau parte exponenții inchiziției comuniste, în frunte cu Teoharie Georgescu, Alexandru Drăghici, Gheorghe Pintilie, Alexandru Nicolschi și alții. Toți promiteau că vor binele poporului. Dumitru Cumpănașu și-a continuat activitatea la Ministerul Agriculturii, care se extindea pe măsură ce socializarea agriculturii făcea noi victime. A murit în 1986. Fiul său, Ion Cumpănașu, a fost ultimul „ministru” comunist al Cultelor (1984-1989, titlul exact era de președinte al Departamentului Cultelor, cu rang de ministru).

■ *Carp Greceanu* este bunicul lui Eugen Florescu, mare hingher ideologic comunist din perioada Ceaușescu ⁴⁶, până la 23 august 1944, Carp Greceanu a

⁴⁶ Notă: Eugen Florescu, născut la 17 ianuarie 1935, în satul Greci, comuna Mateesti - județul Vâlcea, a fost redactor șef la "Scânteia tineretului", în perioada 1960-1976. Membru al CC al PCR până la prăbușirea regimului comunist, Florescu a fost mâna dreaptă a Elenei Ceaușescu în probleme de ideologie, presă și cultură. Insolent, intolerant și incult, Florescu

fost la țărâniști.

Toate cazurile de comuniști ilegaliști menționate mai înainte au apărut ca urmare a sporirii panteonului comunist după 1965. La Congresul al IX-lea al PCR, din 1965, primul după alegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general al PCR, s-a decis extinderea grupului de ilegaliști. Până atunci, doar 1209 de persoane erau considerate strict membri de partid cu stagiul din ilegalitate (ilegaliști propriu-ziși). Prin decizia Congresului, în următorii trei ani li s-a mai acordat statutul de ilegalist la încă 3180 de persoane (printre care și cei trei vâlceni mai-sus numiți), rezultând un total de 4209 de membri ai PCR. Calitatea de ilegalist a fost în ultimă instanță o chestiune administrativă, guvernată de reguli modificate în mai multe rânduri, funcție de momentul politic. Au fost făcuți acum „ilegaliști” și simpatizanții, toți cei de la partidele de stânga (socialiști, social-democrați, ba chiar și mulți țărâniști). Între timp, unii trecuseră la cele veșnice, fără ca situația lor să fi fost consfințită definitiv de instanțele abilitate ale partidului. Evident, câți ilegaliști vor fi fost în realitate este aproape imposibil de cunoscut. De fapt, înainte de 23 august 1944, în județul Vâlcea nu erau decât două celule de partid, una la Fabrica de cherestea de la Brezoi și alta la fabrica „Oprea Simian” din Râmnicu Vâlcea. Atât.

Casele conspirative. O problemă spinoasă a comuniștilor era găsirea unor case conspirative, unde urmau să se întâlnească activiștii pentru discuții, conversații consemnate în limbajul de partid ca „ședințe”. Bunăvoința gazdei se câștiga, de obicei...cu bani. Dar și riscurile asumate de gazdă erau mari. Nu puține au fost cazurile în care gazda a fost arestată și întemnițată pentru „favorizarea infractorului”. La Vâlcea, aceste case conspirative au fost:

- Locuințele lui: Ilie Stănculescu (str. Tabaci), Iosif Himler (str. Remus Belu), Petre Chirtop (str. Nicolae Iancovescu, nr. 6), Ion Marina (casa parohială din Emil Avrămescu, nr. 4; aici ar fi avut loc conferințele regionale în 1938 și 1939), Constantin Oprescu (în piața orașului), Cornelia Sandu (str. Remus Belu), Emil Ștefănescu (fost membru legionar), Gheorghe Belu (str. Dr. Filipin, nr. 7), Gheorghe Iancu (str. Libertății, nr. 32), Pandelescu Frăsineanu (str. Mareșal Prezan, nr. 7);
- Dealurile Capela, Petrișor, marginea Oltului, pădurea Goranu;
- Altarul Bisericii „Toți Sfinții” (!)⁴⁷.

a fost patronul politicii de susținere a curentului autodenumit protocronism (a rămas de pomină afirmația sa că protocronismul nu este o simplă concepție estetică, ci “viziunea artistică a tovarășului Nicolae Ceaușescu”).

⁴⁷ Petre Chirtop, *Conspecte despre activitatea dusă de Comitetul de partid din județul Vâlcea între 1933-1948*, p. 79-80.

Casa parohială a Bisericii Sf. Gheorghe din Râmnicu Vâlcea. La 24 august 1944, aici a fost găzduit câteva ore Gheorghe Gheorghiu-Dej, de către preotul Ion Marina, devenit apoi patriarhul Justinian al României

BIBLIOGRAFIE

Bardașu 1974	Petre Bardașu, <i>Din lupta comuniștilor vâlceni pentru stăvilirea pericolului fascist (1934-1940)</i> , în <i>Studii vâlcene</i> , nr. II/1974, p. 99-110.
Bardașu, Simeanu 1973	Petre Bardașu, Gheorghe Simeanu, <i>Brezoi. 100 de ani de industrie forestieră</i> , Tipografia Rm.Vâlcea, 1973.
Betea 1997	Lavinia Betea, <i>Alexandru Bîrlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu</i> , Ed. Evenimentul românesc, București, 1997.
Dima 1982	Romus Dima, <i>Mișcarea muncitorească din Oltenia</i> , Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1982.
Dumitrașcu 1980	Gheorghe Dumitrașcu, <i>Principalele obiective ale organizației Vâlcea a P.C.R. în perioada 1934-1940</i> , în <i>Studii vâlcene</i> , IV/1980, p. 69-74.
Dumitrașcu 1982a	Gheorghe Dumitrașcu, <i>Aspecte privind mișcarea muncitorească din județul Vâlcea în anii crizei economice (1929-1933)</i> , în <i>Buridava</i> , nr. 4/1982, p. 171-180.
Dumitrașcu 1982b	Gheorghe Dumitrașcu, <i>Unele organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. în județul Vâlcea în perioada interbelică</i> , în <i>Studii</i>

- vâlcene, V/1982, p.102.
- Dumitrașcu 1985 Gheorghe Dumitrașcu, *Noi forme organizatorice și politice folosite de secțiunea Vâlcea a P.C.R. în condițiile muncii ilegale (1924-1928)*, în *Studii vâlcene*, VII/1985, p. 100 -101
- Georgescu 1967 Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse sau întemeiate de P.C.R. 1932-1934*, Ed. Politică, București, 1967.
- Grigorescu 1999 Liviu Grigorescu, *Politica de laicizare a slujitorilor bisericii și a credincioșilor*, în *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, Fundația Academia civică, București 1999.
- Iandola 1993 Serghie Iandola, *Memorile fostului șef al Siguranței vâlcene*, în *Curierul de Vâlcea* nr. 968 din 13-14 nov.1993, p. 3.
- Nestorescu-Bălcești 1971 Horia Nestorescu-Bălcești, *Bibliografia presei vâlcene*, în *Studii vâlcene*, nr. 1/1971.
- Nestorescu-Bălcești 1972 Horia Nestorescu-Bălcești, *Bibliografia presei vâlcene 1875-1970*, în *Studii vâlcene*, nr.2/1972, p. 75-184.
- Răducu 1972 N. Răducu, *Un manifest al Ligii Muncii-Râmnicu Vâlcea din 1933*, în *Studii vâlcene* 2/1972, p. 147-149.
- Roșianu 1971 Mihail Roșianu, *Ne pregătim pentru marele preludiu. Insurecția*, în *Orizont supliment* (Rm.Vâlcea), aprilie 1971, p. 5.
- Toartă 1972 Mihai Toartă, *Ion Lateș*, în *Anale de istorie*, nr.6/1972, p. 227.